

Байдавлетова Мадина Досбергеновна

ХІХ ғ. ІІ жартысы – ХХ ғ. алғашқы онжылдықтарындағы Қазақстандағы этноәлеуметтік және этномәдени мәселелердің қазақ зиялылары еңбектерінде зерттелуі

6D020300 – Тарих мамандығы бойынша философия докторы (Ph.D.) ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертациясына

АННОТАЦИЯ

Диссертациялық жұмыс ХІХ ғ. екінші жартысы – ХХ ғ. алғашқы онжылдықтарындағы Қазақстандағы этноәлеуметтік және этномәдени мәселелердің қазақ зиялылары еңбектерінде зерттелуін талдауға арналған еңбек болып табылады.

Зерттеу тақырыбының өзектілігі. Қазақстан өз тәуелсіздігін алуына байланысты тарихымыздың көп қырлары қазақ тарихшыларының жаңаша көзқарастары тұрғысынан зерттеле бастаған болатын. Әсіресе, биылғы жылы тәуелсіздігімізге 20 жыл толуына байланысты Қазақстан тарихының ХІХ ғ. екінші жартысы мен ХХ ғ. алғашқы онжылдықтарындағы этноәлеуметтік және этномәдени мәселелерін ұлтының азаттығы жолында күрескен қазақ зиялыларының еңбектері негізінде қарастыру аса маңызды. Себебі, халқының өсіп-өркендеуі, тәуелсіздік алу жолында белсене атсалысып, көп еңбек сіңірген, осы жолда өздері құрбан болған ұлт зиялылары екені белгілі. Сондықтан да патшалық отаршылдық пен кеңес үкіметінің аумалы-төкпелі заманында өмір сүріп, сол кездегі қазақ қоғамының әлеуметтік және мәдени мәселелерін өз еңбектерінде көтере білген ұлт зиялыларының көзқарастарын салыстыра талдау бүгінгі күн талабынан туындап отырған тақырыптардың бірі.

ХІХ ғ. екінші жартысы мен ХХ ғ. алғашқы онжылдықтарындағы қазақ халқының мәдени және әлеуметтік мәселелер диссертациялық жұмыстың **зерттеу нысаны** болып табылады.

Қазақ халқының әлеуметтік және мәдени мәселелерін жан-жақты зерттеп, өз пікірлері мен ұсыныстарын білдірген ген ұлт зиялыларының көзқарастары **зерттеу пәні** болып табылады.

Зерттеу жұмысының хронологиялық шеңбері ХІХ ғ. екінші жартысынан ХХ ғ. 30-шы жылына дейінгі аралықты қамтиды. Себебі, қазақ зиялыларының шығармалары ХІХ ғ. екінші жартысынан жарық көре бастаса, ХХ ғ. 30-шы жылына дейін сол уақыттың әлеуметтік және мәдени мәселелерін қарастырған көптеген зерттеу еңбектері, мақалалары шығады.

Зерттеу жұмысының мақсаты.

ХІХ ғ. ІІ жартысы – ХХ ғ. алғашқы онжылдықтарындағы қазақ халқының ру-тайпалық құрылымына, олардың орналасуына, әлеуметтік және мәдени мәселелеріне ұлт зиялыларының көзқарастарын кешенді және жүйелі түрде зерттеу болып табылады.

Осы мақсатқа жету үшін төмендегідей **міндеттер** қойылды:

- Қазақ қоғамының ру-тайпалық құрылымының ұлт зиялылары еңбектеріндегі зерттелу деңгейін анықтау;
- Қазақ ру-тайпаларының орналасуына байланысты зиялылардың пікірлеріне талдау жасау;
- Денсаулық сақтау мәселелеріне ұлт зиялыларының көзқарастарын зерделеу;
- Зиялылардың әйел теңдігі мәселесіне байланысты көзқарастарын сипаттау;
- Қазақ әдебиет кештерін зиялылар еңбектері негізінде зерттеу;

- Қазақстандағы білім беру ісінің зиялылар шығармаларында зерттелу деңгейін ашып көрсету.

Зерттеудің теориялық және әдістемелік негізі. Зерттеу жұмысын жүргізу барысында тарих ғылымның нақтылық, тарихилық, ғылыми объективтілік принциптері басшылыққа алынды. Тарихилық принципі зерттеудің мақсаты мен міндеттеріп айқындап, құбылыстардың пайда болу және даму ерекшеліктерін түсінуге, анықтауға көмектеседі. Ал объективтілік принципі зерттеу объектісін біртұтас құбылыс ретінде қабылдап, нақты тұжырымдар жасауға көмектеседі. Көтеріп отырған мәселелерге байланысты зиялылардың еңбектерін қарастырып, көзқарастарын талдауда салыстырмалы-тарихи, өзектілік, жинақтау және жүйелеу, сипаттап баяндау, хронологиялық-проблемалық секілді әдістер қолданылды.

Зерттеу жұмысының ғылыми жаңалығы.

XIX ғ. екінші жартысы – XX ғ. алғашқы онжылдықтарындағы қазақ зиялыларының этноәлеуметтік және этномәдени мәселелерге көзқарастары алғаш рет арнайы зерттеліп отыр. Зерттеу барысында төмендегідей ғылыми жаңалықтарға қол жеткізілді:

- XIX ғ. екінші жартысы – XX ғ. алғашқы онжылдықтарындағы қазақ зиялылары еңбектеріндегі этноәлеуметтік және этномәдени мәселелер алғаш рет кешенді түрде зерттелді;

- Қазақ қоғамының ру-тайпалық құрылымына ұлт зиялыларының көзқарастары кешенді түрде қарастырылды;

- Қазақстандағы денсаулық сақтау мәселелеріне байланысты қазақ зиялыларының көзқарастары салыстырмалы түрде алғаш рет талданды;

- зиялылардың әйел теңдігі мәселесіндегі тұжырымдары айқындалып, оларға талдау жасалынды;

- Қазақ әдебиет кештері зиялылардың еңбектері негізінде қарастырылды;

- Қазақстандағы білім берудің негізгі мәселелері зиялылар көзқарастары тұрғысынан сарапталды.

Зерттеу жұмысының теориялық және тәжірибелік маңызы. Диссертациялық жұмыста қол жеткізілген ғылыми нәтижелер мен жасалған негізгі тұжырымдар XIX ғ. екінші жартысы мен XX ғ. алғашқы онжылдықтарындағы Қазақстанның этноәлеуметтік және этномәдени тарихының өзекті мәселелерін қамтитын зерттеу жұмыстарының қатарын толықтырады. Зерттеу жұмысының нәтижелері мен қорытындыларын тарих, әлеуметтану, мәдениеттану мамандықтарында элективті курстар, дәрістер мен семинар сабақтарын өткізу барысында кеңінен пайдалануға болады.

Зерттеу жұмысының сыннан өтуі. Зерттеу жұмысының негізгі нәтижелері мен қорытындылары отандық және шетелдік ғылыми басылымдарда 10 мақала түрінде жарық көрді. Оның ішінде, 3 мақала шетелдік журналдарда, 7 мақала Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі Білім және ғылым саласындағы қадағалау комитеті бекіткен тізімге енген журналдарда жарық көрді.

Зерттеу жұмысының құрылымы. Зерттеу жұмысы кіріспеден, үш бөлімнен, қорытындыдан және пайдаланған деректер мен әдебиеттер тізімінен тұрады.